

zadostuje več. Ugledni sociologi takim klasičnim sociološkim dihotomijam, kot so to »Gemeinschaft« in »Gesellschaft« ali zoperstavljanje posvetnega in sakralnega, celo pripisujejo odgovornost za vznik sedanjih etničnih in verskih fundamentalizmov. Omenjeni fundamentalizmi se pojavljajo kot neizbežen odgovor na diktate mondializacije (globalizacije) in v določeni meri tudi skrajne profanizacije samih etabliranih verskih ustanov. Alain Tourraine in Cornelius Castoriadis sta med redkimi mednarodno uveljavljenimi sociologi, ki se jim je uspelo iztrgati iz ukleščenosti etablirane mednarodne sociologije v durkheimovske (če se omejimo samo na to »šolo«) standardne sociološke kategorije. Za njiju družbena diferenciacija sploh ni nekaj objektivnega, temveč namišljenega (»self-fulfilling prophecy«) in kot taka seveda tudi sama konstitutivna ideja zahodne razvojne paradigme. Njuna postmoderna drža vključuje zavzemanje za »demokratizacijo diferenciacije«, t. j. za pluralne vzorce oz. module diferenciacije, in ne zvestobe eni sami totalni paradigmi, ki jo pripusti k življenju vsakokratni zgodovinski »vrh« oz. »center« oblasti.

Najmanj, kar lahko povzamemo iz povedanega, je to, da stojimo pred nalogo reformulacije napredka. Kljub temu da je ideja napredka ena najstarejših, če ne kar najstarejša ideja v shranjenem spominu človeštva, je še daleč od tega, da bi jo morali (že) pokopati. Bilo bi celo usodno, če bi to naredili prej, preden bi se konkretne družbe usposobile za samopreobrazbo (»avtotransformacijo«), ali če to prevedemo v sociološko oznako, dejansko uveljavile kot *aktivne (post)progresivne družbe*.

FRANE ADAM

Dileme posocialističnega razvoja

Če bi strnili rezultate makrosocioloških preučevanj družbenega razvoja in modernizacije, bi prišli do nekaj pomembnih ugotovitev. Za nas je pomembno, da skušamo te ugotovitve aplicirati na dileme in perspektive posocialističnega razvoja. V tem smislu bi prišli do naslednjih rezultatov. Vse državno organizirane družbe, vsaj večina sedaj eksistentnih, so bolj ali manj vključene v okvir svetovne ekonomije in svetovne družbe. Vse te družbe na nek način reagirajo na impulze, ki prihajajo iz epicentrov modernosti, se pravi, da tradicionalnih družb v smislu imobilnosti, avtarkičnosti, zavezanosti tradiciji v bistvu ni več oziroma o njih ne moremo govoriti. Te družbe so doživele večje ali manjše spremembe. Kar se tiče manj razvitih obrobni družb, lahko govorimo o obmodernih družbah. To je na nek način veljalo tudi za bivše socialistične družbe.

Ko presojamo možnosti in dileme, s katerimi se srečujemo zdaj in tu, je v teoriji zelo razširjena misel, ki je sicer vsi ne delijo, da razvoj ni unilinearen, kontinuiran, ireverzibilen, sinhroniziran, ampak da je razvoj večkrat lahko tudi multilinearen, kaotičen, reverzibilen, nesinhroniziran. Če bi imeli opravka z unilinearnim razvojem, bi lahko ugotovili, da je vsaka moderna družba tudi industrijska družba in obratno, vendar pa vsaka industrijska družba ni (nujno) moderna družba. To velja zlasti za bivše socialistične družbe, ki so bile industrijske družbe, vendar niso bile moderne družbe, ampak so bile obmoderne družbe (se pravi vsaj v evropskem kontekstu periferne družbe).

Tretja ugotovitev zadeva odnos tradicija-modernost. Ugotovljeno je bilo, da ne gre za nezdržljivost, možna je produktivna kombinacija tradicionalnih elementov in modernih inovacij, npr. Japonska kot zelo očiten primer, se pravi, včasih uspe cepiti moderne strukture na tradicionalno družbeno matrico ob določenih strukturalnih predpostavkah. Zlasti pa je zelo pomembno, da se lahko izvede socialna mobilizacija, ki je nujna za modernizacijski prodor na tradicionalni osnovi. To je bilo prav na Japonskem in verjetno tudi v drugih državah, ki so se razvile iz zelo skromne, revne startne pozicije na raven razvitih držav.

Naslednja ugotovitev zadeva tako imenovane premike v centru modernosti. Če gledamo zgodovino modernizacije v smislu obdobja dolgega trajanja, lahko opazimo določene premike. Lahko se spet zadržimo na fenomenu Japonske, tudi na fenomenu Nemčije, ki je bila zapozneta v modernizaciji, pa je zdaj evropski epicenter modernosti, in to v tehnološkem in drugih pomenih. Če primerjamo (na osnovi DBP) Italijo in Anglijo – Italija je tudi klasičen primer zapoznelca – vidimo, da je prva v zadnjih desetih letih prišla na raven Anglije. Potem imamo premike znotraj držav, kot je npr. Bavarska v Nemčiji, ki je bila zmeraj najbolj agrarna, najmanj moderna v Nemčiji, zdaj pa je center tehnoloških inovacij skupaj z Baden-Württembergom. Zdaj sem govoril o premiku epicentrov modernosti, gre pa tudi za premike tako imenovane periferije ali polperiferije. Ne drži teza, da so tiste družbe, ki so se v določenem zgodovinskem obdobju vzpostavile kot periferije, obsojene tudi v prihodnosti na periferni ali polperiferni status. Tu imamo model »štirih malih tigrov«, ki je falzificiral tezo dependenčne teorije (teorije odvisnosti), da odvisnost od svetovne ekonomije, od svetovnega centra pomeni zavoro v razvoju. Po drugi strani imamo tudi druge take družbe, npr. v Evropi Finsko, ki je evropsko nasprotje štirim malim tigrom, in je bila tudi čista periferija v Evropi, a je zdaj dosegla raven, ki jo približuje evropskemu centru (kljub trenutni krizi). Če se primerja uspešen razvoj, ki so ga naredile nerazvite ali države v razvoju, vidimo, da so bile nekatere pri tem uspešne, večina neuspešna. Pri tistih, ki so bile (relativno) neuspešne, izstopa fenomen dualne družbe, ki ga je na primeru Latinske Amerike tematiziral teoretik modernizacije Gino Germani. Ta tip družbe pa ni prisoten na, denimo, Japonskem ali pri štirih malih tigrjih, ki so se razvile v dokaj homogene družbe z majhno stopnjo marginalizacije. Ko govorim o dualni družbi, imam v mislih družbo, ki je razcepljena po različnih razsežnostih, po socialni oz. socio-ekonomski razsežnosti (velike razlike med bogatimi in revnimi sloji), politični, kulturalni, prostorski razsežnosti. Obstaja ozka elita ali center (enklava) ter večinska eksklava, ki živi bodisi tradicionalno življenje, bodisi da je marginaliziran del v modernem okolju.

Kar zadeva vprašanja posocialističnega razvoja, dilem, ki so povezane s tem, sem skeptičen do tistih tez ali pričakovanj, ki pravijo, da se lahko izmaknemo paradigmi, ki je značilna za moderno industrijsko družbo in katere kulturalne in duhovne temelje je najbolj ostro izrisal Max Weber. Skeptičen bi bil do dejstva, da se lahko nek razvoj na ta način preskoči, da se poskuša stopiti iz polmoderne družbe v postmoderno. Imam sicer afiniteto do kritičnih pomislekov, ki izhajajo iz postmodernih, »new age« ekoloških gibanj itn., kot sociolog pa zelo težko sprejemam tezo, da se lahko izognemo neintendiranim in manj simpatičnim posledicam moderne družbe, zasnovane na kapitalistični ekonomiji in parlamentarni demokraciji. V tem pogledu sem zelo skeptičen in bi rekel, da smo vpeti v proces globalne westernalizacije. S tega vidika sem imel vedno pomisleke do vseh tistih tez, ki so prisojale teoriji modernizacije poanto poudarjanja westernalizacije, evropocentrizma. Mi smo v položaju, ko ne moremo izbirati, ali bomo bolj ali manj

westernalizirani ali bolj ali manj evropocentrični, mi se moramo ujeti v ta horizont in iz tega horizonta ne moremo izskočiti. Če bi poskušali izskočiti iz tega horizonta, smo obsojeni na stagnacijo in ne bi prišli daleč v svojem razvoju, če bi se temu izognili. Lahko pa se poskušamo izogniti določenim patologijam. Glavna patologija kot posledica kapitalističnega razvoja, ki ga bomo morali sprejeti in v katerega bomo morali iti, je prav dualna družba. Postsocialistične družbe se lahko razvijajo v smeri, ki je podobna zahodnoevropskemu modelu uravnoteženega, policentričnega razvoja, bodisi v smeri dualnih družb. Če imam pred očmi Rumunijo, Bolgarijo, Srbijo in druge, mislim, da gredo naravnost v smer dualne, razcepljene družbe latinskoameriškega, deloma afriškega tipa. Kar mi lahko naredimo, je to, da se poskušamo temu izogniti. Slovenija ima tu komparativne prednosti, ki bi jih morala v tem smislu izkoristiti. Če se bomo temu izognili, bomo prišli prej v »postmoderno« (postindustrijsko) stanje. Na ta način bomo lahko tudi ekološke parametre na nek način ekonomsko vrednotili oziroma vgradili v ekonomski razvoj. Če bomo šli v uravnotežen in bolj organski razvoj, bo možna intenzivnejša in tudi enakovrednejša komunikacija z Zahodno Evropo, z epicentrom modernosti. Poudarjam pa, da sem zelo skeptičen do tega, da bi poudarjali velik manevrski prostor, ki da ga imamo na razpolago pri izbiri razvojnih možnosti. Bolj bi si prizadeval za realnopolitičen, pragmatičen način razmišljanja. Šele ko bi dosegli določeno raven moderne družbe, lahko razmišljamo tudi o možnosti »postmoderne« paradigme.

PETER KLINAR

Z bistvom vsebine predhodne razprave se strinjam, le k zadnjemu delu imam svoj komentar. Mislim, da toliko selektivni bomo morali verjetno že biti, da ne bomo sprejeli vseh problematičnih vplivov iz okolja, v katerem živimo in ki determinira naša ravnanja pri omejenem izboru sprememb. Znano je, da je Zahod v manj razvita okolja preselil veliko umazane industrije, prodal tretjerazredno (tudi škodljivo) potrošniško blago ipd.

MARJAN SVETLIČIČ

Uveljavljanje globalnih meril

Zelo se strinjam z zadnjo razpravo. Živimo v svetu globalnih meril, na katera nimamo velikega vpliva, imamo pa možnost in vpliv na to, kako jih uveljavimo na svojem domačem terenu. Tukaj naj bi bilo bistvo boja: način in intenzivnost uveljavljanja svetovnih meril, ki jim ne moremo uiti. Slovenija je namreč tako majhna ekonomija oziroma družba, ki se mora že od vsega začetka zavedati, da ne more svetu vsiljevati nekih svojih, popolnoma drugačnih meril. Takšne ambicije bi presegale realnost. To je bila slabost tudi preteklega razvoja, ki je bistveno odstopal od prevladujočih svetovnih meril. To pa seveda ne pomeni nekritičnega uveljavlja-